

## FÖRORD

Utvecklingsplaneringen är upprättad av lantbruksnämnden i direkt samverkan med Tåssåsens sameby. Planeringen består av två delar, första delen innehåller redovisning av markanvändningen och samebyns resurser och den andra delen innehåller samebyns planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt vissa åtgärdsförslag.

Utvecklingsplaneringen är antagen av samebyn och avser att vara byns egen.

Lantbruksnämnden i Jämtlands län  
Rennäringsenheten

Britt-Mari Nordstrand

LANTBRUKSNÄMNDEN I JÄMTLANDS LÄN  
Rennäringsenheten

Utvecklingsplaneringen har utarbetats av lantbruksnämndens  
rennäringsenhet och Tåssåsens sameby.

Tåssåsens sameby beslutar att anta Utvecklingsplaneringen som  
sin egen.

För Tåssåsens sameby

UTVECKLINGSPLANERING  
MARKANVÄNDNINGSPRESENTATION OCH DRIFTPLANERING  
FÖR  
TÅSSÅSENS SAMEBY

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	Sid
1 INLEDNING	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och målsättning	2
1.3 Metodfrågor	3
2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL	
2.1 Renskötselrätt	4
2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar	4
2.3 Markanvändning	4
2.4 Rennäringsenheten i Jämtlands län	5
3 TÅSSÅSENS SAMEBY - MARKANVÄNDNINGSPRESENTATION	
3.1 Tåssåsens sameby	6
3.2 Samebyns gränser och nyttjande av betes- områden - årstidsland, lavområden, flytt- leder, uppsamlings- och övernattnings- områden och svåra passager	7
3.3 Medlemmar, företag och bosättning	13
3.4 Kombinationssysselsättning	13
3.5 Renhjorden	15
3.6 Driftsanläggningar	16
3.7 Konkurrerande markanvändningsintressen	18
4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR TÅSSÅSENS SAMEBY	
4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden	21
4.2 Utveckling av företag inom byn	22
4.3 Jakt- och fiskefrågor	22
4.4 Renhjorden	24
4.5 Planerade driftsanläggningar	24
4.6 Utökad samråd med andra markanvändnings- intressenter	25
4.7 Förslag på direkta åtgärder för att minska konflikterna mellan andra markanvändnings- intressenter och rennäringsenheten	25
KARTBILAGA Markanvändningsredovisning för Tåssåsens sameby	

## 1 INLEDNING

### 1.1 Bakgrund

Renskötselområdet i Sverige omfattar cirka 150.000 kvadratkilometer, vilket motsvarar ungefär 1/3 av landets yta. Dokumentation av rennäringens markanvändning är dock bristfällig i de flesta samebyarna. För stora områden föreligger endast planverkets sammanställning efter samebyarnas redovisning av markanvändningen från den fysiska riksplaneringen 1975.

Med tillkomsten av plan- och bygglagen (PBL) samt naturresurslagen (NRL), som trädde ikraft den 1 juli 1987, ställs direkta krav på dokumentation av olika markanvändningsintressen, så även för rennäringen. Behov av att rennäringen redovisar sina markintressen finns även från samerna själva och konkurrerande markintressenter som t ex skogsbruket och turismen.

Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras och därmed den intimt sammankopplade renskötseln. Därför måste förutsättningarna för rennäringen säkras både vad gäller åretrunt- och sedvanerättsmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna till näringens bedrivande.

Fr o m 1 juli 1990 skall varje kommun här i landet ha en antagen kommunomfattande **översiktsplan**. Planen skall redovisa olika markintressen och ange långsiktiga strategiska planer vad gäller markanvändningen och byggandet i kommunen. I NRL, finns allmänna hushållningsregler om hur naturresurserna skall användas.

Hushållningsreglerna är uppdelade i två nivåer, för områden som **SÅ LÅNGT SOM MÖJLIGT SKALL SKYDDAS** samt för områden som **SKALL SKYDDAS - RIKSINTRESSEN**. Rennäringen omfattas av hushållningsreglerna på båda nivåerna. Betydelsen att rennäringen utgör ett riksintresse innebär att staten kan ingripa mot åtgärder som påtagligt skulle skada rennäringens intressen. Om flera oförenliga riksintressen föreligger för ett område skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Hushållning har här betydelsen att marken ska nyttjas, bevaras eller förändras så att den används till vad den är mest lämpad för.

Vad som utgör riksintresse vad gäller rennäringsenheten skall bedömas utifrån samebyarnas hela årscykel och byarnas **s k rationella renantal**. De olika delområdena som årstidsland, flyttningsleder, övernattningsställen, kalvningsland, svåra passager och viktiga lavområden ska beaktas utifrån deras **funktionella samband** i renskötseln. Renskötseln är en flexibel näring och viktigt att påpeka är att områdenas betydelse och läge **normalt varierar över tiden** beroende på väderlek, skogsbruksåtgärder, betestillgång och andra förhållanden. Därför är det angeläget att markanvändningsredovisningen kontinuerligt revideras för att vara ett aktuellt underlagsmaterial t ex vid konfliktsituationer och konsekvensstudier samt i kommunernas översiktsplaner.

I samebyarnas **UTVECKLINGSPLANERING** ingår **redovisning av rennäringsenhetens markanvändning**. Utvecklingsplaneringen avser att översiktligt kartlägga varje samebys egna resurser vad gäller betesmark, anläggningar, renhjord, företag och medlemmar samt vara ett handlingsprogram för den framtida utvecklingen av verksamheten.

I budgetproposition 1987/88 framställes vikten av redovisning av rennäringsenhetens markanspråk. "En angelägen fråga för samebyarnas framtid är utvecklings- och markanvändningsplanering. För att täcka statens del av kostnaderna för denna planering bör anslaget tillföras ytterligare 5 milj kronor under en 5-års period. För nästa budgetår bör sålunda ytterligare 1 milj kronor anvisas". Anslaget ska användas till personal- och materialkostnader för planläggningen av rennäringsenheten i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

## 1.2 Syfte och målsättning

Syftet med utvecklingsplaneringen är att den ska redovisa rennäringsenhetens markanvändning, utgöra underlag för samebyarnas egen driftplanering, utgöra förhandlingsunderlag vid överläggningar med konkurrerande markintressenter samt ligga som underlag vid kommunal och annan planering.

Varje samebys resurser ska kartläggas och ligga till grund för planeringen av den framtida omfattningen och inriktningen av byns verksamhet. Planeringen bör på sikt leda till en effektivisering av rennäringsenheten och arbetet inom byarna.

Utvecklingsplaneringen redovisas på karta med tillhörande textbeskrivning. Kartan ska beskriva rennäringens intresseområden och dess funktionssamband. Textbeskrivningen ska innehålla redogörelse av samebyns renskötsel och bisysselsättningar, ev olägenheter och förslag till åtgärder. Planen avser att vara byns egen redovisning och skall godkännas och antas av samebyn själv.

Målsättningen med utvecklingsplaneringen är att den ska leda till en **översiktlig kartläggning** av samebyns resurser. Den ska underlätta fortsatt planläggning och utveckling av samebyarna och utgöra underlag vid förhandlingssituationer och kommunala översiktsplaner.

Markanvändningsredovisningen beskriver **nuläget i ett genomsnittsförlopp där avvikelser får anses som normalt förekommande**. Redovisningen avser att vara rullande och kontinuerligt revideras efter faktiska renskötselförhållanden.

### 1.3 Metodfrågor

Arbetet kring utvecklingsplaneringen har letts av lantbruksnämndens rennäringsenhet i direkt samverkan med samebyn. Planen består av två delar, den första delen innehåller en redovisning av rennäringens resurser och markutnyttjande och den andra delen innehåller planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt åtgärdsförslag.

Inledningsvis redovisar samebyn översiktligt sin nuvarande markanvändning utifrån befintligt kartmaterial från den fysiska riksplaneringen 1975.

Utifrån kartmaterialet har samebyn sedan redogjort för befintliga förhållanden, redovisat basfakta och olägenheter samt diskuterat framtida planer och förbättringar.

**Avvikelser** från markanvändningsredovisningen **får anses som normala**. Redovisningen avser att beskriva ett **genomsnittligt förlopp för samebyn**, vilket i verkligheten **varierar år från år** på grund av ändrade betes- och/eller klimatiska förhållanden samt olika störningar i rendriften.

## 2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL

### 2.1 Renskötselrätt

Rennäringslagen (SFS 1971:437) reglerar renskötselrätten. Renskötselrätten är förbehållen samerna. Enligt rennäringslagen har den som är av samisk härkomst eller på annat sätt förvärvat renskötselrätt "Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar."

Enligt lagen får renskötsel i Jämtlands län bedrivas hela året på renbetesfjällen och inom de områden i Jämtlands-Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete - året-runtmarkerna. Under tiden den 1 oktober till den 30 april får renskötsel bedrivas inom sedvanerättsmarkerna - trakter utanför renbetesfjällen - där renskötsel av ålder bedrivits vissa tider av året.

Renbetesfjällen omfattar i huvudsak av staten ägda fastigheter. Samerna har enligt rennäringslagen vidsträckta rättigheter och skydd för att kunna bedriva sin näring inom renbetesfjällen och i viss mån även inom sedvanemarkerna.

### 2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar

Renbetesfjällen är uppdelad mellan samebyarna i Jämtlands län enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. Begreppet sameby innefattar såväl ett geografiskt begränsat område som en juridisk person som företräder de renskötande medlemmarna inom området. Medlem i sameby är renskötselberättigad som stadigvarande deltar eller har deltagit i renskötseln inom byns betesområde samt dennes make eller barn.

Samebyn eller i vissa fall även länsstyrelsen kan anta medlem som avser att bedriva renskötsel inom samebyn.

### 2.3 Markanvändning

Renskötselns markanvändning varierar med årstiderna beroende på bl a temperatur, nederbörd och vindförhållanden och måste anpassas efter faktiska förhållanden. Näringen är arealkrävande eftersom den bedrivs extensivt. Enhetliga betesområden har med åren splittrats sönder genom samhällsutvecklingen och kan idag inte användas för effektiv rennäring, vilket ställer näringen inför ständiga omställningsproblem.

Markanvändningen varierar även mellan åren på grund av olika betesförhållanden beroende på t ex snödjup, skare och isförekomst. Förutsättningarna för rennäringen förändras även från år till år vid t ex tillkomst av kalhyggen, nya vägar och andra störningar från konkurrerande markintressenter. Förändringar av markanvändningen medför oftast att renskötseln försvåras och blir mer arbetskrävande. Speciellt försvåras eller hindras näringens bedrivande då extremt känsliga områden som vårbete och kalvningsland utsätts för störningar.

Rennäringen, som tidigare har nyttjat enhetliga betesområden, har successivt med åren blivit allt mer trängda från olika håll av konkurrerande markintressenter som turism och friluftsliv, vattenkraftsutbyggnad, täktverksamhet och skogsavverkningar vilket har försvårat näringens bedrivande avsevärt.

#### 2.4 Rennäringen i Jämtlands län

I Sverige finns idag ungefär 300.000 renar varav cirka 50.000 i Jämtlands län. Renarna fördelar sig på 52 samebyar varav 11 stycken ligger i Jämtlands län.

Samebyarna i Jämtlands län är fördelade på cirka 80 renskötsselföretag. Renskötseln omfattar cirka 124 årsverken.



3 TÅSSÅSENS SAMEBY - MARKANVÄNDNINGSPRESENTATION

3.1 Tåssåsens sameby

Tåssåsens sameby är belägen cirka 5 mil nordväst om Svenstavik i Bergs och Åre kommuner i Jämtlands län.

*(Karta: Jämtlands län med Tåssåsens samebys  
åretruntmarker och vinterbetesområde)*

### 3.2 Samebyns gränser och utnyttjande av betesområden (se även kartbilagan)

Gränserna för samebyarnas åretruntmarker är fastställda enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. För sedvane-rättsmarkerna finns inga fastställda gränser.

Tåssåsens sameby gränsar i **väster** mot Handölsdalens sameby, från väster om Jutttere (Blåfjället), utmed Storån, Bautanjakke (Tronnan) och Vålån till Ottsjön.

Vidare går gränsen i **norr** genom Storån till Aumen, östra Vattensjöns östra ände och med en rak linje till strax norr om Rödingtjärn, samt norr om Tjeste (Gestvalen), Hukkore (Häckrenvalen) och Sällsjöfjället.

I **öster** går gränsen över Västfjället och vidare väster om Höglekardalen samt runt Drommen och Oviksfjällens östra sida, öster om Ljåbodarna och Valskaftfloarna.

Söderut går samebygränsen söder om Biejebiele (Lillfjället) och Busjöfjället. Vidare västerut fortsätter gränsen norr om Dallesvarta (Lövberget) - Kvisseln - Torsborgssjöarna - Yttre Grucken, Ekorrsjön och Lill-Lövsjön till Prauka (Tåssåsfjället) Krokavan, norr om Öratjärnarna - Lunndörren - Synderån till angränsande sameby, Handölsdalen.

**Kalvningsland är uppdelat i tre områden inom byn** där koncentration av renarna är störst under kalvningstiden. Dock förekommer kalvning i princip inom hela byn på grund av olika störningar inom kalvningslanden under den känsliga perioden.

De tre områdena där kalvningsförekomsten är störst är Suongere (Stor Gröngumpen) - Stalovielle (Bodhögen) områden, Tjelkenjuone - Skällavarto (Finnsjöfjället)- Kliepe (Rensnävet) området samt Drommen - Holteke (Falkfångarfjället) Bantitjakke (Österfjället)- Basmeke - Dörrsånområdet.

**Sommarland** utgörs av området - Lunndörrens fjällen, Anarisfjällen och Oviksfjällen.

På grund av det gynnsamma renbetet med vårväxter, gräs och rötter på aktuella hyggen ner mot Kuskölen, Svenstavik och riksväg 81 förekommer ren i dessa trakter idag under våren men även sommartid. Renarna drivs kontinuerligt tillbaks till samebyns åretruntmarker men speciellt under tider med sämre betesförhållanden inom byn och när sydliga vindar blåser - renen drar sig mot vinden - vandrar renen tillbaka mot skogslandet och kalhyggerna.

Inför **kalvmärkningen** som normalt sker i juli månad drivs renarna till kalvningsanläggningarna i Ljåbodarna, Glen, Fjällsta, Bartja och Suongene. Därefter rör sig renarna fritt inom sommarland.

**Höstlandet** utgörs av samebyns östra del - Oviksfjällen. Under september och oktober månader drar sig renarna till detta fjällområde. Den södra delen av höstlandet och söder därom utgörs av särskilt viktig hänglavskog. Huvudsaklig föda är svamp, löv, gräs och lav. Under hösten sker även hornfejning och pälbyte.

Inför **sarvslakten**, som äger rum i början av september, drivs renarna till anläggningarna i Glen. Under därpå följande brunstperiod, som normalt äger rum mellan den 15 sept - 15 okt får renarna röra sig fritt inom höstlandet. Renskötarna utför då endast kantbevakning kring hjorden.

Under **förjulsvintern** i november och december drar sig renarna ner från fjället till hänglavområdena kring Hitteke (Hottögsfjället) - Mårdsundsbodarna samt till området norr om Ljungan där det finns bra risbeten. När markbetet blir oåtkomligt på grund av snöförhållandena drar sig renarna tillbaka mot fjälltrakterna för att beta i hänglavområdena runt Oviksfjällen. Lavområdena är utomordentligt viktiga och har ofta avgörande betydelse för renarnas överlevnad under en stor del av året.

Kring jultid drivs renarna till ett uppsamlingsområde i nordöstra delen av byn - runt Hosjöbottnarna. Därefter drivs renarna via Glen eller direkt över Busjöfjället genom Lövdalen till Alopnan där skiljningen inför slakt och vintergruppering sker.

Till **vinterbetet** drivs renarna oftast i fyra grupper utmed flyttlederna. Ett flertal **övernattningsområden** med bra betesförhållanden finns utefter flyttlederna där renarna kan vila sig och äta under flyttningarna.

**Vinterbetesmarker** som nyttjas idag är;

- området sydväst om Flåsjön
- Klövsjöfjällen, mycket bra marklav, bör utnyttjas endast som övernattningsområde då området för närvarande står på tillväxt. Området är hårt turistexploaterat.
- området söder och öster om Röjan
- området mot sjön Horten
- området norr om Älvros, särskilt bra marklavsbete i Andåsen och Jämnenområdet.

Huvudsaklig föda för renarna vintertid är den mark- och hänglav som finns i vinterbetesområdena.

I april samlas renarna, ibland till särskilda uppsamlingsområden, inför återflyttningen till åretruntmarkerna. Flyttningar tar normalt 1 vecka.

Samebyn har tillfälligt satt upp ett par uppsamlingshagar i anslutning till vinterbetesområdena för att i möjligaste mån få med samtliga renar till området och för att hålla renarna samlade i avvaktan på lämpligt flyttväder.

**Vårbetet** utgörs av lavområdet söder om byn och i Aråns dalgång. Där släpps renarna för att beta efter en lång flyttning från vinterbetesmarkerna.

#### Häng- och marklavområden

Häng- och marklavområdena utgör viktiga betesområden och har ofta stor och avgörande betydelse för renarnas överlevnad. Lavområdena bör enligt rennäringsenheten bevaras och i möjligaste mån undantas från avverkningar och markberedning då de utgör en viktig och ibland avgörande betespotential. Hänglav utgör även reservbete under vintrar med speciellt besvärliga förhållanden. Vid t ex snörika vintrar utgör hänglav renens enda föda, på grund av sin åtkomst.

Hänglav förekommer i huvudsak i granbestånd i den fjällnära skogen utmed fjällbäckar och dalgångar men även till viss del i tall- och björkskog. Viktig hänglavskog återfinns i anslutning till samebyns norra, östra och sydöstra gränsområden men även på vinterbetesmarkerna. Marklav förekommer i allmänhet på tallmoar.

#### **Viktiga hänglavsområden** finns;

- utmed Hitteke (Hottögsfjälles) sidor och söder om Håckren
- utmed norra och östra sidan av Oviksfjällen från Håckren till Fittjebodarna
- i Aråns dalgång ner mot Svedjebodarna
- kring Klövsjöfjällen
- området runt Kariåsen

**Särskilt viktiga hänglavsområden utgör;**

- området runt Störtbäckens utlopp i Aumen
- södra sidan av Håckren mot Mårdsundsbodarna
- området norr om Gräftåvallen mot Tårisbodarna
- området runt Fittjebodarna och Aråns dalgång
- området runt Kariåsen

**Viktiga marklavsområden finns;**

- området kring Klövsjöfjällen
- området kring Sjuggelåsen
- området kring Jämnen
- området kring Andåsen-Linberget
- området kring Böleskölen och ned mot sjön Horten

Flyttleder

Flyttleder utgör viktiga förbindelselänkar i och mellan årstidslanden särskilt i sådana avsnitt där alternativa framkomstvägar saknas på grund av terränghinder eller andra störningar.

Samebyn flyttar renarna till och från vinterbetet i huvudsak utmed på kartan markerade flyttleder. Renarna delas upp i cirka fyra grupper och drivs därefter utmed flyttlederna till vinterbetesområdena.

**Viktiga flyttleder till vinterbetet finns;**

- från Glen alternativt från Busjöfjället - Lövdalen - **Aloppan** (där skiljningen inför slakt och vinter gruppering sker kring jultid) och vidare;
- över Börtnesberget till **vinterbetesområdet på Klövsjöfjället**
- över Börtnesberget till Klövsjöfjället - Vemdalsskalet - Kariåsen - Högåsen alt Sjuggelåsen till **vinter betesområdet norr om Älvros**

**Viktiga flyttleder från vinterbetesområdena utgör;**

- motsvarande flyttled som nyttjas vid flyttning till vinterbetesområdet norr om Älvros. Alternativt nyttjas dels en flyttled från Klövsjöfjällen - Köpmankölen - Svedulandet till åretruntmarkerna och dels från Arånäset mot Valskaftet till åretruntmarkerna,
- norr om Älvros, sjön Horten och Røjåområdet utgår från Västbodarna - Rannsjöberget - Balåsen och vidare antingen vidare över Einarsmyren - Stor Hallen och utmed ån Ruan till åretruntmarkerna eller via Kvarnsjö - Skalberget - Middagsberget - Öster Svartåsen - Nybodarna - (över Rönnvallåsen) - Långvalåsen till åretruntmarkerna.

Normalt sett används även alternativa flyttvägar eller flyttning med lastbil beroende på bl a de snöförhållanden som råder.

Inom åretruntmarkerna finns även flyttleder som nyttjas vid drivning av renarna inför slakt, skiljning, kalvmärkning m m. Dessa leder är dock inte markerade på kartan.

Uppsamlings- och övernattningsområden

Till **uppsamlingsområdena** drivs renarna inför t ex kalvmärkning, slakt, skiljning och flyttning. Uppsamlingsområdena utgör även **viktiga övernattningsställen** där renarna trivs och **tillgången på bete är viktigt**. Områdena är **särskilt känsliga för störningar i rendriften**.

Området runt **Hosjöbottnarna** används som **uppsamlingsområde** kring jultid inför skiljningen vid vinterslakten och nedflyttningen av renarna till vinterbetesmarkerna.

Området mot **Storhågna** används som **uppsamlingsområde** inför **vidare flyttning** av renarna vidare till vinterbetesmarkerna **söderut**.

Området **Börtnesberget** utgör ett viktigt **övernattningsområde** i huvudsak vid flyttning till vinterbetet. Området har bra betesförhållanden med ett blandat bete av mark- och hänglav.

Området i Klövsjöfjällen (markerat som vinterbete) bör endast användas som **övernattningsområde** vid höst- och vårflyttningar. Området bör stå på tillväxt eftersom det utgör ett viktigt betesområde för framtiden. Trakten är mycket hårt turistexploaterad.

Området Kariåsen utgör ett **övernattningsområde** med **mycket bra hänglav** och är **ett mycket viktigt betesområde**.

Området Sjuggelåsen utgör ett övernattningsområde med bra marklav och är ett viktigt betesområde.

#### Svåra passager

**Alternativ** till de svåra passagerna **saknas i allmänhet**. Det krävs resursstarka arbetsinsatser från renägarnas sida vid drivning av hjorden i dessa områden. Störningar vid drivningen eller förändringar utefter flyttlederna kan spoliera dagar av arbete om hjorden vänder eller sprider sig.

Särskilt **svår passage** utefter en flyttled finns **över Ljungan och länsväg 535 väster om Börtnan**. Passagen försvåras ofta dels av dåliga isförhållanden, p g a regleringen av Ljungan, dels p g a trafiken utmed länsväg 535.

Särskilt **svår passage** finns även **över länsväg 315 och vid stugbyn vid Vemdalsskalet**. Passagen försvåras ofta p g a trafiken utefter länsväg 315 och rörelsen i stugbyn som ligger utmed flyttleden.

Flera svåra passager utmed flyttlederna finns även vid andra vägar, vattendrag och dylika hinder.

#### Snölegor

På sommarbetesmarkerna finns ett antal värdefulla sommarvisten för renarna. Områdena utgörs ofta av snölegor, som ligger kvar en stor del av sommaren, vilka är nödvändiga vilområden för renarna undan värme och insekter.

**Viktiga snölegor** återfinns normalt på följande fjäll;

- på Sjlätna (Stor Anahögen)
- på Tjuorentjakke (Anarisfjällen)
- på Lunndörssfjällen
- på Nörder-Storådörrfjället
- på Gakkan
- på Vintjeulke (Hundshögen)
- på Biejebiebe (Lillfjället)
- på Baltetjakke (Storfjället)

### 3.3 Medlemmar, företag och bosättning

Antalet medlemmar inom Tåssåsens sameby uppgår i dagsläget till 37 stycken. Samebyn består av 11 företag.

*(Diagram 1: Antal medlemmar i Tåssåsens sameby uppdelade i åldersklasser)*

Medlemmarna i samebyn är i huvudsak bosatta i Glen, Arånäset, Hosjöbottnarna och Vallbo.

### 3.4 Kombinationssysselsättning

Medlemmarna i Tåssåsens sameby har i huvudsak renskötseln som sitt arbete och sin utkomst. Under högsäsongerna måste dock ytterligare arbetskraft lejas.

Sysselsättningen utöver renskötsel utgörs av jakt och fiske, i huvudsak för husbehov, slöjdverksamhet och turism. Medlem i sameby äger enligt 25 § rennäringslagen, rätt att jaga och fiska för husbehov och avsalu på renbetesfjäll. Därutöver kan genom lantbruksnämndens försorg och efter hörande med samebyn, nyttjanderätt till jakt efter älg, ripa m m samt fiske upplåtas med iakttagande av bestämmelserna i 32 § rennäringslagen.



### Älgjakten

Älgjakt bedrivs som licensjakt. Samebyn ansöker om gemensam licens för samtliga fastigheter som ingår i samebyns område. Från och med 1988-01-01 skall samebyarnas områden registreras i likhet med privata marker, för att erhålla licens. Vissa upplåtelser sker till fjälllägenhetsarrendatorer och övriga arrendatorer, enligt fördelning av lantbruksnämnden.

Tåssåsen samebys licenstilldelning är 52 djur och 52 kalvar. Vid 1988-års jakt var avskjutningen 93 % av tilldelningen.

Samebyn anser sig, i egenskap av licensinnehavare, ha rätt att själv fördela älgkvoten bland såväl samebymedlemmar som arrendatorer när rådande förhållanden har medfört tveksamheter vad gäller avskjutningen.

Samebyn erhåller 50 % av intäkterna från jaktupplåtelseerna. Resterande 50 % går direkt till samefonden.

### Ripjakten

Jakt efter ripa och gråfågel (tjäder, orre och järpe) är mycket attraktiv i fjällområdet. Samebyn bildade 1987 en jaktförening - Gierhen - för att själv kunna administrera ripjakten inom vissa delar av samebyns åretruntmarker. Genom jaktföreningen kan ripjakten upplåtas inom för renskötseln lämpligare områden och viss kringverksamhet, som t ex stuguthyrning och guidning, kopplas till jaktupplåtelseerna. Verksamheten har skapat fler jakttillfällen för allmänheten och kommit samebyn tillgodo. Av intäkterna erhåller föreningen 1/3 direkt och 2/3 går till lantbruksnämnden att fördelas mellan samefonden och samebyn.

För övriga områden av renbetesfjällen upplåter lantbruksnämnden ripjakten m m.

### Fiske

Fiskerätt kan upplåtas till allmänheten sedan samernas rättigheter har tillgodosetts.

Fiskevattnen inom samebyarna upplåtes för allmänt sportfiske genom kortförsäljning, ansökan om särskilt fisketillstånd och arrende. Av intäkterna från fiskeupplåtelseerna tillfaller 25 % samebyn och 75 % till samefonden.

Cirka 70 % av vattnen inom Tåssåsens sameby är upplåtna för fiske till allmänheten. Resterande fiskevatten nyttjas av samebymedlemmarna själva.

Inom samebyn finns också ett stort antal s k skattefiskevatten som ej kan utnyttjas av allmänheten och som samebyn ej har något inflytande över.

Fiskekort gällande vatten på renbetesfjäll utfärdas av lantbruksnämnden och tillhandahålles på vissa andra försäljningsställen. För Tåssåsens sameby säljs fiskekort för delar av Lekarån, Rörtjärnen, Krokåavan och strömmen från Hanasjön, Svanasjön och Långtjärn samt del av Björnsjöån, Stensjön, Visjön, Daktege, Södra Långtjärn, vissa av Anaristjärnarna, del av Arån, Sten-Olletjärnen, Lilla Lövsjön, Dörrsjön, Vålån, Fångån, Blanktjärnarna, Matskältjärnen, Stentjärnen, Bruddtjärnarna, Lintjärnarna, Ängeltjärnarna, Finnängeltjärnarna, tjärnarna vid Lunndörrstugan, Åstjärnen, Lilltjärnen, Buhösten, Lövan från Lill-Lövsjön till renbetesfjällsgränsen samt Västerfjällets kortfiskeområde.

Arrende är en äldre form av fiskeupplåtelse. Ett arrendekontrakt gäller i allmänhet i ett år men kan förlängas att gälla för fem år. Vatten inom Tåssåsens sameby som är upplåtna genom arrende är t ex Stora och Lilla Lövsjön, Glensjön, Buhösten, Arån, Storslitingarna, Visjön, Matsäckttjärn, Östra Helgtjärn, Daktege, Södra Långtjärn, Bredsjön, Lilla Acksjön, Storavan samt flera tjärnar och bäckar.

Dessutom omfattas Västerfjällets kortfiskeområde av tjugotalet sjöar, tjärnar och strömmar som upplåtes genom fiskevårdsföreningens försorg.

- \* Av den totala produktionen av fisk inom fjällområdena i Jämtlands län bedöms den uttagbara delen utgöra 70 %. Uttaget i dag bedöms vara 48 % av den totala produktionen. En utökning av fisket inom samebyn är möjlig enligt gjord inventering.

### 3.5 Renhjorden

Renantalet enligt renlängden 1989 för Tåssåsens sameby uppgår till 5.557 djur. Sammansättningen på hjorden var vid vintersamlingen ungefär 92 procent hondjur och 8 procent handjur.

Slaktuttaget per år beräknas till cirka 2000 renar.

Enligt (15 §) rennäringslagen beslutar lantbruksnämnden det högsta antalet renar - det s k rationella renantalet - som får hållas inom byn. För Tåssåsens sameby fastställdes, enligt lantbruksnämndens beslut 1989-02-23 högsta renantal till 5.500 djur.

- \* Uppgifterna är hämtade ut NVV rapport "Fiske i Jämtland och Härjedalen 1986"



*(Diagram 2: Antal renar inom Tåssåsens sameby under åren 1981-1988)*

Under åren 1981-84 låg renantalet konstant på cirka 3.200 för att under åren 1985-86 öka till cirka 4.000 djur. Därefter har renantalet ökat markant under 1988 till cirka 5.500 djur. Lantbruksnämndens beslut grundar sig på en undersökning av renbetestillgången genomförd år 1972 av professor Elien Steen, Lantbruksuniversitetet.

### 3.6 Driftsanläggningar (se även kartbilaga)

Samebyn har åtskilliga anläggningar nödvändiga för renskötseln, såsom t ex arbetshagar, gården, stugor och slakteri.

Områdena runt anläggningarna utgör ofta viktiga betesområden och trivselland för renarna där betesron är oerhört viktig för renarna och arbetsron viktig för renägarna.

Anläggningarna är i huvudsak belägna inom byn.

**Arbetsshagar** finns idag;

- i Glen, avgränsad övernattningshage
- i Lövdalen, övernattningshage
- i Alopplan, vinterskiljningsanläggning.

**Spärrstängsel** finns idag;

- Flåsjön-Alopplan

**Kalvmärkningsgården** finns idag;

- i Ljåbodarna, där finns även kalvmärkningshage
- i Glen (Visjön), där finns även slakt- och kalvmärkningsshagar
- i Fjällsta
- i Bartjan (Kroktjärnvallen), där finns även kalvmärkningshage
- i Suongere (Stor-Gröngumpen), där finns även kalvmärkningshage.

**Renvaktarstugor** finns idag;

- i Glen
- vid Visjön
- vid Dörrsjölokarna
- i Fjällsta
- vid Valskaftet
- vid Baulo (Storlövdalen)
- i Rensnävet
- i Suongere, 2 st
- i Krapan
- i Alopplan

**Kåtor** finns idag;

- i Tvärå
- i Lekardalen
- i Suongere och Hällådalen, ej markerade på kartan

**Slakteri** finns idag;

- i Glen, för höstslakt
- i Aloppan, för vinterslakt (levande transport)

### 3.7 Konkurrerande markanvändningsintressen

För Tåssåsens sameby är idag den största markanvändningskonkurrenten, turism och det rörliga friluftslivet inom och i anslutning till samebyns åretruntmarker och i Klövsjöfjällen. Dessutom försvårar eller direkt omöjliggör skogsbruket renskötsel inom vissa speciellt viktiga områden och splittrar sammanhängande betesområden.

#### Turism och rörligt friluftsliv

Anarisfjällen och Oviksfjällen som är belägna inom Tåssåsens samebys åretruntmarker är mycket attraktiva fjällområden för turism och rörligt friluftsliv. Speciellt på vårvintern invaderas området av skid- och skoteråkare samt fiskare.

Turismen och det rörliga friluftslivet sammanfaller ofta både plats- och tidsmässigt med kalvningen som äger rum från slutet av april och i maj månad i delar av de aktuella fjällområdena. Störningarna i kalvningsområdena har medfört att kalvningen ofta förekommer i princip inom hela samebyn.

Särskilt i Höglekardalenområdet och i Gräftåvallen är turismen etablerad och mycket kapital investerat i anläggningar. Detta har medfört att vissa områden inte längre kan nyttjas för renskötsel. Problem med turismen och det rörliga friluftslivet förekommer tydligast i Oviksfjällen kring påsktid. Turismen medför både direkta och indirekta störningar i renskötseln, dels har renarnas betesareal minskat dels har kalvnings- och betesron försämrats, vilket innebär stress och ökad spridning av renhjorden.

Speciellt är april och maj månader populär skoteråkningstid, och trots skoterförbud inom i princip hela samebyns åretruntmarker, förekommer skoterkörning t o m utanför markerade leder i för rennäringsenheten känsliga områden. Ur renskötselsynpunkt är skoterförbud önskvärt från i början på april. Skoteråkning kan dock accepteras i viss utsträckning om den koncentreras till därför avsedda leder i för rennäringsenheten mindre känsliga områden.

Klövsjöfjällen utgör särskilt viktigt betesområde vintertid bl a på grund av den fina laven i området. Området utnyttjas dock samtidigt intensivt av skid- och skoterturismen. Detta medför störningar i renarnas betesro och splittringar av renhjorden. Speciellt på grund av den fria skoteråkning som råder i området och som även utnyttjas nattetid.

Ökad turism befaras i området på grund av tillkomsten av vägen mellan Bydalen och Gräftåvallen samt därav följande investeringar som har gjorts i befintliga anläggningar i området. Dock befaras samebyn att ytterligare exploateringar även görs utmed den aktuella vägen. Dyliga exploateringar kommer att exponera det för rennäringsenheten särskilt känsliga kalvningslandet i Oviksfjällen som utfart till fjällvärlden.

Ökad turism befaras även i området kring Vålådalen.

Problem med lösdrivande hundar förekommer även i fjällområdet. Speciellt i samband med skidåkning på vårvintern.

Nedskräpningen utefter leder och utmed fiskevattnen som orsakas av turismen utgör otrevliga inslag i fjällmiljön.

Tåssåsens sameby motsätter sig exploateringar som speciellt kan medföra ytterligare störningar i kalvningsområdena under den känsliga kalvningstiden.

### Skogsbruk

Utöver turism och rörligt friluftsliv utgör skogsbruket en besvärande markanvändningskonkurrent. Skogsbruket försvårar eller rentav omöjliggör renskötseln i flera avseenden i olika områden. Kalhyggen och skogsbilvägar medför dels förlust av renlav dels att renarna blir förvirrade och sprider sig över stora områden. Därmed försvåras driften och uppsamlingsarbetet för rensköterna.

Hyggesplöjning förstör betesförutsättningarna genom att stora delar av marktäcknet rivs upp, jorden blottlägges och därmed försvinner marklaven. Gödsling av skogsmark medför att renarna dels upplever laven oaptitlig dels att örterna med tiden tar överhand och marklaven blir obefintlig.

Förlust av renlav utgör ett stort problem både vad gäller att finna fullgoda betesalternativ och med hänsyn till att trakterna ofta är svårföryngrade med lavens långsamma tillväxttakt.

Avverkningar i hänglavområdena inom och i anslutning till åretruntmarkerna har skett och sker fortfarande i stor omfattning. Förlusten av hänglavskog i dessa områden, som under speciellt våren men även på hösten utgör ofta renens enda tillgängliga föda, utgör ett stort problem. Detta medför att även varje mindre bestånd av kvarvarande hänglavskog är mycket viktigt att bevara.

Avverkningar på vinterbetesmarkerna sker även i stor omfattning. Det moderna skogsbruket splittrar sönder stora sammanhängande betesområden och renarna tvingas därmed söka alternativa betesområden.

Tåssåsens sameby är redan idag hårt trängd av turismen, det rörliga friluftslivet och skogsbruket. Fortsatta ingrepp i renskötselområdet försvårar renskötseln ytterligare och kan omöjliggöra renskötseln i nuvarande driftform.

Konsekvenserna av intrång från konkurrerande markintressenter på renbetesmarkerna har blivit att avlägsnare belägna sedvanerättsmarker som varit lågt utnyttjade tidigare, i högre grad måste tas i anspråk för renbete, med längre och ofta besvärligare flyttningar som följd.



#### 4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSPROGRAM FÖR TÅSSÅSENS SAMEBY

##### 4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden

Utveckling och nyttjandet av betesområden de närmaste åren kommer i mycket att bero på storskogsbrukets planer och framfart inom Tåssåsens samebys intresseområde. Dessutom beror möjligheten att nyttja tidigare avverkade betesområden på hur återväxten av ungskogen har lyckats i de aktuella trakterna.

**Förutsättningarna för renbete är att det finns sammanhängande områden** där renarna naturligt kan hållas samlade.

Områdena som bör få vila och stå på tillväxt ett antal år är Klövsjöfjällen och Ljungans dalgång.

Klövsjöfjällen utgör särskilt viktigt betesområde bl a på grund av den fina laven i trakten. Dock är området idag svårare att utnyttja på grund av turismförekomsten vintertid. Renarnas betesro, försämras särskilt på grund av den fria skoteråkningen som råder i området. Ytterligare turism-exploatering i området påverkar rennäringen ytterligare vilken kan medföra att området kanske inte kan utnyttjas för renbete som tidigare.

Ljungans dalgång är idag i princip utbetat av renarna från samebyarna i området. Området bör få stå på tillväxt ett antal år för att åter kunna nyttjas med fullgott bete.

**Reservbete** utgör ett antal områden som är belägna norr om Häckren, väster om Gärdsta och Månsåsen, öster om Åsarna och söder om Gillhov, öster om Överhogdal, söderut mot Kårböle och Voxna. Områdena har goda betesförutsättningar men är tyvärr svåra att utnyttja på grund av att de är så uppsplittrade.

**Det viktigaste reservbetet** utgör dock hänslavskogarna som finns kvar i det fjällnära området. Dessa områden måste undantas från avverkningar och bevaras.

##### 4.2 Utveckling av företag inom sameby

Antal företag inom byn antas ligga konstant på nuvarande nivå de närmaste åren. D v s antal nytillkommande företag antas ungefär motsvara antalet avgående företagare.

#### 4.3 Jakt- och fiskefrågor

Tåssåsens sameby har som mål och anser sig kunna överta administrationen av jakt-, fiske- och markupplåtelseerna inom samebyns åretruntmarker. Detta ingår som ett led i samebyns strävan att själv kunna styra olika upplåtelser och intrång till delar av byn och tidsperioder som är mindre känsliga för störningar.

Idag pågår en försöksverksamhet med ripjaktsupplåtelser inom vissa delar av samebyn. Verksamheten har enligt samebyn slagit väl ut och kan utvecklas ytterligare. Samebyn ser fram emot en fortsättning och övertagande av upplåtelser inom fjällområdet för att minska intrångens negativa effekter och själva få del i utvecklingens positiva sidor.

##### Älgjakten

Älgjakten har stor ekonomisk betydelse för medlemmarna inom samebyn. En lång jakttid på älg (t o m 31/1) innebär ett problem för renskötseln på vinterbetesmarkerna där jakten pågår med löshund.

##### Ripjakten

Försöksverksamheten med upplåtelser av ripjakt genom jakt föreningen Gierhen medför ett stort ekonomiskt tillskott till samebyn. Tillgången på ripa varierar dock mycket år från år. Detta har betydelse för efterfrågan på ripjakt trots den stora attraktiviteten som denna typ av jakt utgör.

**Samebyn ser fram emot en utökning av området för upplåtelse av ripjakt gällande i princip hela samebyns åretruntmarker samt att en större procentuell andel av intäkterna ska tillfalla byn direkt.**

##### Fiske

Fiske har stor betydelse för samebymedlemmarna, speciellt för husbehov men även i viss mån för avsalu. Dessutom har särskilt vårfisket ett stort rekreativvärde för flertalet medlemmar.

Samebyn anser sig ha **upplåtit de vatten som är möjliga** och vill därmed understryka att **resterande vatten endast ska nyttjas av medlemmarna själva**. Särskilda tillstånd till allmänheten på husbehovsvattnen ska enligt samebyn tas bort eller endast ges till medföljande åt samebymedlem.

### Rovdiur

Rovdjursförlusterna inom Tåssåsens sameby har varit och är mycket stora. Samtliga rovdjur är fridlysta och möjligheten att få dispens är så gott som omöjligt. Därför har samebyn väldigt liten möjlighet att kunna påverka denna förlustfaktor. Nödvärnsrätten, som dock finns, är emellertid nästan omöjlig att kunna utnyttja.

En kontinuerlig beskattning av rovdjursstammen måste tillåtas (som det i historisk tid alltid varit) så att en balans uppstår mellan antal rovdjur och den rovdjursförlust som kan accepteras av samebyn. Samtidigt måste ett nytt ersättnings-system till, som ger ersättning för det verkliga antalet rovdjursrivna renar och inte som idag de återfunna. Renägarna skall inte behöva stå för så stor andel av kostnaderna för den rovdjurspolitik som Sverige beslutat sig för att följa, som de gör idag.

### Vapen på skoter

Nuvarande lagstiftning ger ingen möjlighet för renskötarna att kontinuerligt medföra vapen på skoter under renskötselarbetet. Detta innebär att renar som påträffas skadade, men som fortfarande kan förflytta sig, inte kan avlivas. Det kan vara brutna ben, renar sargade av rovdjur eller sjuka djur. Dessa djur åsamkas onödigt lidande samtidigt som det upplevs som väldigt olustigt för renskötarna. Att åka hem, få polisens tillstånd att medföra vapen (för varje enskilt tillfälle), åka tillbaks och försöka leta rätt på den skadade renen är i praktiken omöjligt. Ur djurskyddssynpunkt vore det motiverat att möjliggöra för renskötare att medföra vapen på skoter.

### Inventering av rovdjur

Ansvar för inventering av rovdjur på renbetesfjäll har naturvårdsverket. Dessa inventeringar utförs oftast utan att någon kontakt har tagits med samebyn. Resultaten av inventeringarna har enligt samebyarna som har kännedom inom området **inte varit tillfredsställande**. De bristande resultaten beror troligen på bristande resurser - tid och personal - för fältstudier. Det är därför önskvärt att naturvårdsverket m fl som utför dylika inventeringar kontaktar samebyn i dessa ärenden för att **genom samråd utse inventeringsområden, diskutera djurens rörelsemönster och boplatser samt om ev resurser som finns** inom byn kan tas i **anspråk** etc för att **erhålla ett adekvat resultat** av inventeringarna som utförs.

#### 4.4 Renhjorden

Samebyn har under flera år strävat efter att slakta ut äldre tjurar och mindre produktiva vajor. Renhjorden består idag vid vinterskiljningen av ca 92 procent hondjur och 8 procent handjur - yngre tjurar, vilket bedöms vara en bra sammansättning. (Det verkliga antalet tjurar är något högre då dessa ofta inte kommer med i vintersamlingen utan går för sig själva).

#### 4.5 Planerade driftsanläggningar

Tåssåsens sameby planerar följande åtgärder och investeringar i driftsanläggningar för renskötseln.

- byskiljande stängsel mot Handölsdalens sameby mellan Vålån och Storsjön
- slakteri för vinterslakt i Alopplan
- uppsamlingshage vid Kusböle
- transportabelt gärde för tillfälliga slakter
- spärrstängsel Storån-Torsborg

#### 4.6 Utökat samråd med andra markanvändningsintressenter

I huvudsak fungerar samrådet mellan rennäring och de större **skogsbolagen**. De senaste åren har samråden utvecklats och fler berörda parter har börjat medverka vid samrådsträffar. Tyvärr är dessa samråd fortfarande bara frivilliga. Samebyn ser fram emot ett fortsatt samarbete, och gärna att dessa samråd blir obligatoriska inom hela samebyns betesområde.

Vad gäller **turism** och rörligt friluftsliv ökar den verksamheten i fjällområdet för varje år. Organiserade överlevnadskurser, rid- och hundspannsturer blir vanligare. Idag ansöker de flesta organisatörerna om tillstånd hos lantbruksnämnden som i sin tur hör berörd sameby i frågan. För att **förenkla ärendehantering** och **förkorta handläggningstiden** önskar samebyn att tidigare kontakt tas med byn och att **förslaget utarbetas i samråd med samebyn direkt**.

4.7 Förslag på direkta åtgärder för att minska konflikterna mellan andra markanvändningsintressenter och rennäringen

**Informationsskyltar** ute i **naturen** och på hotellen i området med vädjan om hänsyn till rennäringen i **Klövsjöområdet**.

**Begränsa skoteråkningen i Klövsjöfjällen till vissa leder.**

**Information om rennäringen och samerna till allmänheten genom bl a broschyrer, artiklar och inte minst i skolböckerna, för att öka kunskapen och förståelsen för näringen.**

**Införa en naturvårdsgräns** ovanför vilken inget storskaligt skogsbruk får bedrivas och ingen större exploatering av något slag får ske. Detta för att erhålla en skyddszon mellan fjällområdet och skogsbrukets ingrepp i det svårföryngrade området.